

РЕФЛЕКСИВНО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

О. М. КУТИК

Україна, Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

С. Г. ТАНЬКО

Україна, Запорізька область, відділ освіти Кам'янсько-Дніпровської районної ради

В умовах формування інформаційного простору і переходу до інформаційного суспільства підвищуються вимоги до рівня інформаційно-аналітичної компетентності педагогів. Це є однією з умов, що забезпечує можливість доступу до якісної освіти учнів шкіл. Педагоги в умовах стрімкого збільшення потоку інформації, її швидкого морального застарівання мусять щодення приймати рішення щодо відбору фактологічної складової змісту освіти в межах кожної навчальної теми, мусять навчити учнів критично відноситися до інформації, що є доступною.

Проблема формування й розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів навчальних закладів є нині об'єктом інноваційної діяльності для педагогічного колективу Кам'янсько-Дніпровської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3, результати роботи якого викладено далі.

Інформаційно-аналітична компетентність ми розглядаємо як *інтеграційну якість особи*, що є результатом віддзеркалення процесів відбору, засвоєння, переробки, трансформації і генерування інформації в особливий тип наочно-специфічних знань. Інформаційно-аналітична компетентність – здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, як уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю.

Складовими інформаційно-аналітичної компетентності є когнітивний, мотиваційний та рефлексивно-результативний компоненти. В свою чергу рефлексивно-результативний компонент ми розділили на дві частини: ціннісно-рефлексивний та емоційно-вольовий аспекти. У зв'язку з цим велике значення набуває поняття «рефлексія».

Велика кількість прикладних досліджень рефлексії, в тому числі і в сфері педагогічної діяльності, вказує на відсутність єдиної методології розуміння професійної рефлексії педагога. У зв'язку з цим результати досліджень часто не співвідносяться між собою і навіть суперечать один одному (Г. Єрмакова, Б. Ковальов, Л. Регуш, А. Реан, А. Сопіков, І. Стеценко та ін.). Особистісна рефлексія, що сприяє відображенню суб'єктом свого внутрішнього світу і всього різноманіття власних індивідуальних особливостей (Н. Гуткіна, М. Двоглазова та ін), є основою професійної рефлексії (А. Бізяєва, Т. Юрова). Серед сучасних розробників теорії рефлексивної діяльності слід зазначити І. Булах, А. Карпова, І. Семенова і С. Степанова.

Рефлексія (від лат. reflexio – звернення назад) – внутрішня діяльність людини, яка орієнтована на самопізнання, осмислення своїх дій і станів [3, с. 172]. У роботах В. Слободчикова і Є. Ісаєва рефлексія розглядається як «специфічна людська здатність, яка дозволяє йому зробити свої думки, емоційні стани, свої дії і відносини, взагалі всього себе – предметом спеціального розгляду (аналізу та оцінки) і практичного перетворення ...» [5, с. 78]. Таким чином, рефлексія розглядається як здатність, яка грає найважливішу роль в самодетермінації й саморегуляції життєдіяльності. У контексті професійного розвитку особистості рефлексія виступає як механізм осмислення і переосмислення фахівцем своєї діяльності і себе як її суб'єкта з метою прогнозування, критичного аналізу, реорганізації, оцінки ефективності розвитку особистості. Здатність особистості аналізувати і оцінювати свої почуття, ставлення, сильні і слабкі сторони своєї особистості, ступінь їх відповідності професійним завданням свідчить про її психологічної зрілості, це постійне роздум про себе та свою діяльність.

Таким чином, рефлексія є базовим механізмом розвитку професійної самосвідомості, оскільки без неї неможливо оцінити рівень свого професійного розвитку та намітити шляхи свого подальшого розвитку. З вищесказаного видно, що рефлексія здійснюється не заради самої себе, а є засобом і умовою розвитку і вдосконалення особистості. Тобто, за словами А. Брушлинського, «в ході рефлексії він (суб'єкт) формує і розвиває свої цілі (які можуть бути тільки усвідомленими), тобто мети діяльності, спілкування, поведінки, споглядання та інших видів активності» [2, с. 20]. Саме наявність мети, яка керує життям людини, відрізняє рефлексивний спосіб існування (свідомий) від НЕ рефлексивного (несвідомого) [4, с. 41].

У процесі рефлексії формується метакогнітивний досвід, здатність здійснювати мимовільну і довільну регуляцію інтелектуальної діяльності; здатність планувати,

передбачати, оцінювати, контролювати власну інтелектуальну діяльність, вибирати стратегію свого навчання (І. Муштавінская, М. Холодна).

По функціях, які виконують рефлексивні процеси в тій чи іншій ситуації, можна виділити три види рефлексії :

1) Ситуативна рефлексія. Ця форма виступає у вигляді «мотивувань» і «самооцінок» і забезпечує безпосередню включеність суб'єкта в ситуацію, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається. Розглядається здатність суб'єкта співвідносити з предметною ситуацією власні дії, координувати, контролювати елементи діяльності відповідно до мінливими умовами.

2) Ретроспективна рефлексія. Служить для аналізу вже виконаної діяльності, подій, що мали місце в минулому. Рефлексія в даному випадку зачіпає передумови, мотиви, умови, етапи і результати діяльності чи її окремих етапів вже знаходяться в минулому. Ця форма може служити для виявлення можливих помилок.

3) Перспективна рефлексія. Даний вид рефлексії включає в себе роздум про майбутньої діяльності, уявлення про хід діяльності, планування, вибір найбільш ефективних способів виконання, прогнозування можливих результатів.

Аналіз літератури з проблеми рефлексії показує недостатню представленість валідних діагностичних методів, що пройшли експериментальну апробацію. Проблема вимірювання рівня сформованості компонентів інформаційно-аналітичної компетентності є дискусійною. Ми пропонуємо використовувати кваліметричний підхід (таблиця 1).

Таблиця 1

Кваліметрична модель рефлексивно-результативного компоненту інформаційно-аналітичної компетентності вчителя

Компонент	Критерій	К-вагомості	Показник	К-вагомості
Рефлексивно-результативний компонент	ціннісно-рефлексивний аспект	0,5	адекватна самооцінка власних можливостей у використанні інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, упевненість у їх виборі та реалізації	0,16
			наявність власної позиції щодо застосування інформаційних технологій у професійній діяльності для розв'язання педагогічних задач	0,13
			здатність адекватно орієнтуватися у інформаційному просторі	0,165
			здатність брати на себе відповідальність за інформатизацію освіти	0,1
			здійснення самоаналізу та самооцінки професійної діяльності на основі інформаційних технологій	0,11

			здатність адекватно оцінювати власні досягнення в галузі інформатики, свій рівень інформаційно-аналітичної компетентності	0,13
			уміння визначати переваги і недоліки власної компетентності у галузі інформаційних технологій	0,105
			уміння визначати резерви свого подальшого професійного зростання	0,1
	емоційно-вольовий аспект	0,5	здатність розуміти власний емоційний стан в ситуації пошуку та перетворення потрібної інформації	0,2
			цілеспрямованість дій в інформаційному середовищі	0,17
			терпіння і володіння собою в ситуації пошуку та перетворення інформації за допомогою інформаційних технологій	0,185
			наполегливість в опануванні знань у галузі інформатики і умінь у використанні нових інформаційних технологій у професійній сфері	0,16
			прояв ініціативності, сміливості, принциповості в роботі і здійсненні навчальних і професійних проєктів на основі інформаційних технологій	0,135

Система оцінки відносна: 0 – не задовольняє; 0,25 – задовольняє нижче, ніж на 50%; 0,5 – задовольняє на 50%; 0,75 – задовольняє вище, ніж на 50%; 1 – задовольняє на 100%. Для інтерпретації отриманих результатів ми використовуємо індекси, які запропоновані І. Воротніковою, та мають наступний вигляд: до 0,2 – зона небезпеки, неблагополуччя, 0,21-0,4 – зона ризику, 0,41-0,6 – зона невизначеності, 0,61-0,8 – зона стабільності та 0,81-1 – зона ідеалу [1].

Розроблена кваліметрична модель валідна. Кількісні результати апробації відповідають закону нормального розподілу даних (середнє – 0,6; медіана – 0,66; мода – 0,62; асиметричність – -0,98; ексцес – 0,018). В ході її апробації є доведеним прямий тісний лінійний взаємозв'язок всіх компонентів моделі між собою та загальним результатом.

Таким чином, інноваційна діяльність педагогічного колективу ґрунтується на позиції про формування інформаційно-аналітичної компетентності вчителя за умови, що вона розглядається як системне, багатокомпонентне поняття, яке позначає науковообґрунтований склад вимог до професійних знань, умінь і якостей особи педагога в умовах інформатизації педагогічної системи, що, в свою чергу, дозволяють ефективно вирішувати професійні завдання на основі сучасних засобів і способів роботи з інформацією.

На підставі уточненого поняття «рефлексивно-результативний компонент інформаційно-аналітичної компетентності», визначено його критерії та показники, розроблена та апробована відповідна кваліметрична модель.

Література:

1. Воротнікова І. П. Андроґогічні засади професійного розвитку вчителів природничо-наукових дисциплін засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Ірина Павлівна Воротнікова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 2 (22) // Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : [офіційний сайт]. – Електронні данні. – Режим доступу до ст. : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_2/11vipikt.pdf
2. Брушлинский А. В. Субъект: мышление, учение, воображение. / А. В. Брушлинский. – Воронеж : МОДЭК, 1996. – 392 с.
3. Кашапов М. М. Теория и практика решения конфликтных ситуаций / М. М. Кашапов / Институт «Открытое общество», Междунар. акад. психоло. наук, Ярославское региональное отделение РПО. – М. ; Ярославль : Рембер, 2003. – 182 с.
4. Леонтьев Д. А. Рефлексия как предпосылка самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Психология человека в современном мире. Том 2. Проблема сознания в трудах С. Л. Рубинштейна, Д. Н. Узнадзе, Л. С. Выготского. Проблема деятельности в отечественной психологии. Исследование мышления и познавательных процессов. Творчество, способности, одаренность (Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна, 15–16 октября 2009 г.) / Ответственные редакторы: А. Л. Журавлев, И. А. Джидарьян, В. А. Барабанщиков, В. В. Селиванов, Д. В. Ушаков. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – С. 40–48.
5. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов. / В. И. Слободчиков, Е.И. Исаев – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.